

מבט על, גיליון 767, 16 בנובמבר 2015

הטבח בפריז: מניעים והשלכות

עודד ערן ואדם הופמן

ביום שישי האחרון זעזעה את פריז סדרת פיגועים, שהוגדרו על-ידי נשיא צרפת, פרנסואה הולנד, ובכירים צרפתים אחרים, כאירוע הטרור החמור ביותר שבוצע במדינה מאז סוף מלחמת העולם השנייה. הפיגועים בוצעו על ידי מוסלמים תושבי צרפת ובלגיה, ויתכן גם על ידי מפגעים שהגיעו לאירופה בגל הפליטים שפקד את היבשת בחודשים האחרונים. כן הגדיר הנשיא הולנד את הפיגועים כ"הכרזת מלחמה" והאשים את ארגון 'המדינה האסלאמית' באחריות לביצועם. בבוקר שלאחר ביצוע הפיגועים, 'המדינה האסלאמית' נטלה אחריות למעשה ואיימה שהפיגועים הם "רק ההתחלה".

'המדינה האסלאמית' סיפקה שתי הצדקות לפיגועים. הראשונה, הייתה אידיאולוגית. פריז תוארה כ"בירת הזנות והחטאים, וכנושאת הראשית של הצלב באירופה". נראה שהערכים הליברליים של צרפת – הכוללים חילוניות מובהקת, דמוקרטיה וחופש ביטוי – משכו וליבו את זעמם של אנשי 'המדינה האסלאמית'. מעבר להצדקה אידיאולוגית כללית זו, המסמנת את צרפת כ"אויבת האסלאם" בשל ערכיה הליברליים, עמד גם שיקול אסטרטגי. צרפת נבחרה כיעד לטרור בשל מעורבותה הצבאית בקואליציה הבינלאומית, הלוחמת נגד הארגון במאחזיו שבלבנט. ייתכן שלהצדקות מרכזיות אלה נוסף גם שיקול טקטי – האפשרויות המבצעיות הנוחות יחסית של פעולה בה. נטילת האחריות לפיגועים הסתיימה באזהרה לצרפת, כי היא תמשיך להוות מטרה עבור הארגון אם לא תשנה את מדיניותה כלפי האסלאם, כל עוד תמשיך להשתתף ב"קמפיין הצלבני" נגד הארגון ותמשיך לפגוע בו בתקיפות אוויריות ב"שטחי הח'ליפות".

בפיגועים אלה ובנטילת האחריות על ביצועם מבקשת 'המדינה האסלאמית' להשיג שלושה יעדים. ראשית, פיגועים אלה מהווים נקמה בצרפת על מעורבותה הצבאית במאמצי הקואליציה הבינלאומית למגר את 'המדינה האסלאמית' בעיראק ובסוריה, וכן הם נועדו להרתיע ולהזהיר מדינות אחרות מלהצטרף לאותה הקואליציה. שנית, ביצוע מספר פיגועים מתואמים בלב פריז נועד לערער את תחושת הביטחון של אזרחי צרפת בפרט והמערב בכלל, ולהראות לעולם המערבי שהמאבק בינו לבין 'המדינה האסלאמית' אינו מוגבל לשטחי הליבה של הארגון בעיראק ובסוריה בלבד. גם למניע זה רמזה נטילת האחריות, באמצעות הציטוט מהקוראן שבו נפתחה, שלפיו "הם חשבו שהמבצרים שלהם יגנו עליהם מאללה, אך אללה הגיע אליהם היכן שלא ציפו". שלישית, הפיגועים נועדו לסייע לימדינה האסלאמית בגיוס פעילים נוספים: לאחר חודשים רבים, שבהם לא רשמו כוחותיה הישגים בולטים ואף ספגו מפלות בעיראק ובסוריה (ביניהן שחרור העיר סינג'אר בעיראק על ידי הכורדים בשבוע שקדם למתקפות בפריז), רמת הביצוע של הפיגועים בפריז ומספר ההרוגים הרב שגרמו נועדו להראות לתומכים ומתגייסים פוטנציאליים ש'המדינה האסלאמית' עודנה חזקה ופעילה, ובהתאם להבטחתה "להתקיים ולהתפשט" מכה במערב גם מבית.

מבחינתה של אירופה, לכאורה אין חדש באירועי הרצח ההמוני בפריז. פיגועים רבי קורבנות, שבוצעו על ידי טרוריסטים מוסלמים, בעלי אידיאולוגיה ג'הדיסטית-סלפיסטית כבר התרחשו על אדמת אירופה – מדריד, לונדון ופריז עצמה. ואולם, בשונה ממבצעי הפיגועים האלה – אל-קאעדה ושלוחותיו, ארגון 'המדינה האסלאמית' השתלט על שטחים נרחבים בסוריה ובעיראק. וזה החידוש. הארגון מנהל שטחים אלה כעין מדינה, תוך מלחמה בכוחות צבאיים מהאזור עצמו ומחוצה לו, ביניהם כוחות מארצות הברית, אירופה, רוסיה ואיראן. בנוסף, ארגון 'המדינה האסלאמית' לא יצר אמנם את תופעת ההגירה של ערבים, אפריקאים, אפגניס ופקיסטנים לאירופה, אבל הוא החמיר את התופעה וכנראה מנצל אותה לצרכים אופרטיביים, קרי לביסוס תשתית פיגועים באירופה ולביצוע מתקפות טרור. הטבח בפריז נערך כאשר אירופה מצויה בעיצומו של דיון, הנערך בזירה הציבורית ובין ממשלות, אשר לדרך ההתמודדות עם המון מבקשי המקלט מהמזרח התיכון ולא רק מאזור זה.

בניגוד להשלכותיהם המוגבלות של אירועי הטרור בעבר, יתכן שלטבח בפריז תהיינה השלכות מרחיקות לכת בשורת נושאים, שאפשר שחלקם יהיו בעלי השלכות גם על יחסי אירופה-ישראל. כך, למשל, האירועים בפריז עשויים לחזק את התנועות הלאומניות ואת התנועות הבדלניות במדינות אירופה השונות. אלו ישתמשו ביתר הצלחה בטיעונים הידועים, שלפיהם האיחוד האירופי אינו יכול לספק פתרונות כלכליים וגם לא פתרון לבעיות הביטחון של המדינות החברות, ולכן אסור לוותר על הריבונות ועל גבולות מוגנים, שהמדינה שולטת עליהם. כן יטענו המצדדים בשמירת כול מדינה על ריבונותה, כי כאשר קיים איום, ביטחון המדינה גובר על "ערכים אירופאיים" ליברליים, כגון חרות הפרט וזכויותיו, גבולות פתוחים ומתן מקלט לנרדפים מארצות חוץ. הצעדים שנקטה צרפת בימים שלאחר האירועים מלמדים על התגבשות מגמה, שקרוב לוודאי תסחף אחריה מדינות אחרות, ובכללן כאלו הנחשבות ליברליות.

בנוסף, האירועים בפריז יחריפו את הדילמה של אירופה בדבר שיטת הלוחמה בארגונים מסוגה של 'המדינה האסלאמית'. להוציא מקרים בודדים של משלוח כוחות לוחמים מטעמן של מדינות מסוימות לקואליציה שמובילה ארצות הברית או פעולה צרפתית במושבות עבר שלה, מדינות האיחוד האירופי נמנעו מלחיימה נגד ארגוני טרור על הקרקע והסתפקו בתקיפות מן האוויר. מול ההבנה, שאין די בתקיפות מהאוויר, כדי להביס את 'המדינה האסלאמית', צפוי שיעלו נימוקים כנגד מעורבות קרקעית, וביניהם, למשל, חשש משקיעה ממושכת בבוץ הפוליטי-צבאי בסוריה ועיראק ומאבדות רבות כתוצאה מהחשיפה של חיילים ממדינות אירופה בשטח רווי גורמים עוינים, וכן, בעקבות הניסיון העגום בעיראק ובאפגניסטן, חוסר ודאות לגבי עצם היכולת להשכין פתרון מדיני בר-קיימא בסוריה ובעיראק – גם באמצעות מעורבות צבאית כבדה על הקרקע. בעקבות הצטרפות רוסיה ואיראן ללחימה נגד 'המדינה האסלאמית', מעורבות אירופאית אפשרית בלחימה קרקעית בסוריה תהיה מסובכת במיוחד. סביר, אם כך, שגם אם תתעצם הלחימה נגד 'המדינה האסלאמית', היא תמשיך להתבסס בעיקר על כוחות אוויריים, אולי בשילוב פשיטות מוגבלות של כוחות מיוחדים. יתרה מכך, השילוב בין רתיעה אירופאית ממעורבות פעילה יותר בלחימה נגד 'המדינה האסלאמית' במגרשה שלה, דהיינו בסוריה ובעיראק, לבין העבדה שבין אלו הנוטלים על עצמם את הסיכון הזה מצויים רוסיה, איראן וחזבאללה, עלול להפחית מהביקורת האירופאית על התנהלותם של גורמים אלו בזירות אחרות – רוסיה באוקראינה, איראן בתחום הגרעין ובמזרח התיכון, וחזבאללה בתחום הטרור וערעור היציבות הפנימית בלבנון.

בישראל יש אולי תקווה, שהאירועים בפריז יגבירו באירופה הבנה לאילוצים הקשורים בהתמודדות עם הטרור הפלסטיני ויביאו להקלה בלחץ המופעל על ישראל ובביקורת הנשמעת נגדה בהקשר זה מצדם של מוסדות האיחוד האירופי וממשלותיהן של חלק מהחברות באיחוד. אולם, אירועי עבר דומים מלמדים שלא כך יהיו פני הדברים ולא צפוי שינוי מהותי בגישת אירופה בסוגיה זו. ההזדקקות של אירופה הן לטורקיה והן לאיראן בנושא הפליטים ובנושא הלחימה ב'מדינה האסלאמית' תקטין גם היא את יכולתה של ישראל לשפר את מצבה מול אירופה. כך, לדוגמא, לאחר הניצחון המוחץ של ארדואן בבחירות טורקיה תמשיך לחבל בשיתוף פעולה ביטחוני ומודיעיני של נאט"ו עם ישראל. מאמץ זה צפוי להיות אפקטיבי על שום החשיבות שמייחסות מדינות אירופה לתאום עם טורקיה בהקשר הפליטים.

אשר להשלכות האירועים בפריז על הזירה הפלסטינית הפנימית, נראה שחמאס ויתר הארגונים האסלאמיים החמושים מודעים לאפשרות, שהם יזוהו עם 'המדינה האסלאמית' לכן, לאחר הפיגועים, מיהר חמאס לפרסם גינוי ומסר שהעם הפלסטיני סובל בדיוק מאותו הטרור מידי "הכיבוש הישראלי". הג'האד האסלאמי הפלסטיני מיהר גם הוא לגנות את הפיגועים. נראה שחששם של ארגונים אלה הוא, שהמערב יצבע כעת את התנועות הפלסטיניות החמושות השונות באותם צבעים כשל 'המדינה האסלאמית' – מה שיפגע ביכולתם להתמודד עם ישראל בזירה המדינית ובדעת הקהל העולמית.